UDC 378.011.3-051:17.022.1 DOI: https://doi.org/10.64076/iedc261007.13

Anthropological Foundations of the Professional Training of Future Educators in Higher Education Institutions

Oleksandra Dubaseniuk
Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr
https://orcid.org/0000-0002-9447-4527
Ninel Sydorchuk
Zhytomyr Ivan Franko State University, Zhytomyr
https://orcid.org/0000-0003-2824-1562

Abstract. *The article presents the anthropological foundations of the professional training of future educators in higher education institutions. In the information society, the key functions of an educator – mentoring, facilitation, and emotional support – are identified, all of which presuppose a developed anthropological culture. The structural components of the anthropological model for training future educators are identified and scientifically substantiated: the value-axiological, cognitive-anthropological, personal-reflective, and activity-communicative components, which collectively shape a humanistic, human-centered worldview.*
Keywords: *anthropological foundations, anthropological model, professional pedagogical training, future educator.*

Антропологічні засади професійної підготовки майбутнього педагога у закладах вищої освіти

Олександра Дубасенюк
Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир
https://orcid.org/0000-0002-9447-4527
Нінель Сидорчук
Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир
https://orcid.org/0000-0003-2824-1562

Анотація. *У статті представлено антропологічні засади професійної підготовки майбутнього педагога у ЗВО. В інформаційному суспільстві виділено основні функції педагога – менторство, фасилітація, емоційна підтримка, що передбачає сформовану антропологічну культуру. Виділено та науково обґрунтовано структурні компоненти антропологічної моделі підготовки майбутніх педагогів: ціннісно-аксіологічний, когнітивно-антропологічний, особистісно-рефлексивний, діяльнісно-комунікативний, що формують гуманістичний людинознавчний світогляд.*
Ключові слова: *антропоолоічні засади, антропологічна модель, професійно-педагогічна підготовка, майбутній педагог*

Актуальність проблеми. Антропологічні засади професійної підготовки майбутнього педагога у закладах вищої освіти (ЗВО) є одним із найбільш затребуваних та актуальних напрямів у сучасній педагогічній науці та практиці.

У центрі цієї проблеми постає людина (майбутній учитель) як цілісна біопсихосоціальна та духовна особистість, а не стільки носій предметних знань. Антропологічний підхід до підготовки фахівців у ЗВО зумовлений кількома глобальними та локальними викликами. До них віднесено антропологічну кризу та гуманізацію освіти: упродовж тривалого часу педагогічна освіта мала технократичний, "знаннєцентричний" характер, де студент розглядався як об'єкт впливу. Сучасні суспільні трансформації вимагають повернення до людиноцентризму (антропоцентризму), де особистість студента та учня є вищою цінністю. Відбувається зміна ролі педагога в інформаційному суспільстві зважаючи на те, що знання стали легкодоступними через інтернет та штучний інтелект, педагог перестає бути єдиним джерелом інформації. Його головні функції сьогодні – менторство, фасилітація, емоційна підтримка, розвиток критичного мислення та емпатії, що вимагає глибокої антропологічної культури. Психоемоційні виклики та сьогодення характеризуються тим, що сучасний учитель працює в умовах підвищеного стресу, невизначеності та воєнно-кризових станів. Антропологічний підхід орієнтується на збереженні ментального здоров'я, розвитку резильєнтності, саморегуляції та цінностей майбутнього педагога. Важливу роль відіграє суб'єкт-суб'єктна взаємодія у процесі підготовки вчителя, яка відбувається не як "передача знань", а як простір особистісного та професійного зростання, де студент є активним суб'єктом власного освітнього маршруту.

Аналіз літератури. У вітчизняному науковому дискурсі антропологічний підхід в освіті спирається на класичну та сучасну філософсько-педагогічну думку. Історико-теоретичне підґрунтя було закладено К. Ушинським у праці "Людина як предмет виховання. Досвід педагогічної антропології", що створило основи розуміння успішного виховання людини. Педагог повинен пізнати її в усіх відношеннях (фізіологічному, психологічному, духовному). В. Сухомлинський акцентував увагу на "етиці любові до дитини", духовному світі вчителя та учня, що постало основою сучасної вітчизняної педагогічної антропології [8].

Сучасний стан дослідження актуалізованої проблеми в українських наукових джерелах відображено у філософсько-педагогічних дослідженнях В. Кременя, В. Андрущенка, І. Зязюна [3; 4; 5]. Праці Івана Зязюна (зокрема концепція "Педагогіки добра" та педагогічної майстерності) є фундаментальними для антропологічного підходу, адже зосереджені на особистості вчителя, його внутрішній культурі та етиці [3; 4; 6]. В. Кремень обґрунтовує концепцію людиноцентризму як базовий принцип трансформації вищої освіти України, що перегукується з ідеями Нової української школи (НУШ). Суб'єктний та ціннісний підходи домінують у дослідженнях І. Беха, Г. Васяновича, О. Пєхоти, С. Сисоєвої [1; 2; 7], які розглядають підготовку вчителя крізь призму формування ціннісно-смислової сфери, самоактуалізації та педагогічної рефлексії.

У світовому науковому дискурсі концепція людиноцентрованого навчання є також предметом активних наукових досліджень (person-centered learning). Так, К. Роджерс (Carl Rogers) обґрунтував важливість особистісних якостей педагога (емпатія, конгруентність, прийняття). Ідеї самоактуалізації особистості як вищої мети освіти закладено у працях А. Маслоу (Abraham Maslow). У дослідженнях німецьких учених О. Ф. Больнова, Д. Кампера, К. Вульфа (Christoph Wulf) педагогічна антропологія розглядається у контексті вивчення людини у процесі її навчання, виховання та культурного становлення. Наприклад, К. Вульф наголошує на ритуалах, мімезисі, тілесності та етнографічних аспектах освітнього простору [9].

На основі аналізу наукових праць виділимо та розглянемо структурні компоненти антропологічної моделі підготовки майбутніх педагогів.

1. Ціннісно-аксіологічний (духовно-смисловий) компонент передбачає формування у майбутніх педагогів гуманістичного світогляду, професійної етики, розуміння цінності кожної дитини як особистості. Відбувається усвідомлення людини (як учня, так і самого себе) як найвищої цінності, сприяння цілісному розвитку дитини через предмет пізнання. Важливо дотримуватися принципів ненасильства, поваги до гідності, толерантності, педагогічної етики та "педагогіки добра" (за І. Зязюном) [3]. Для майбутнього педагога вирішальне значення має розуміння власних професійних та особистісних смислів (чому я обираю бути учителем і яке моє покликання).

2. Когнітивно-антропологічний компонент передбачає формування у студента цілісної системи знань про людину як складну самоорганізовуючу систему у контексті міждисциплінарного підходу, що передбачає засвоєння знань про людину (інтеграція психології, фізіології, вікової антропології, соціології освіти). Водночас, розуміння вікових криз, особливостей формування мозку та нервової системи дитини, механізмів психологічного захисту, впливу соціального середовища та травм на процес навчання розвиває у майбутніх педагогів здатність бачити за навчальними результатами індивідуальні особливості дитини – темперамент, тип сприйняття (візуальний, аудіальний, кінестетичний), рівень тривожності та психоемоційний стан.

3. Особистісно-рефлексивний (саморегулятивний) компонент у контексті антропологічного підходу вимагає, щоб сам педагог спочатку пізнав і навчився управляти власним "Я", перш ніж впливати на інших. Відтак, педагогічна рефлексія характеризується здатністю критично аналізувати власні дії, установки, помилки та успіхи з метою професійного акме-зростання. Емоційна саморегуляція та резильєнтність формує навички подолання стресу, профілактики емоційного вигорання, роботи з власною тривожністю та збереженням ментального здоров'я в екстремальних або кризових умовах. Важливо у майбутнього педагога розвивати здатність бути собою в освітньому процесі, усвідомлювати власні сильні і слабкі сторони. Отже. прагнення до

самоактуалізації постає як внутрішня потреба в постійному саморозвитку та особистісному зростанні.

4. Діяльнісно-комунікативний (інтерактивний) компонент визначає як ціннісні установки та знання педагога втілюються у безпосередній практичній взаємодії з учасниками освітнього процесу. Суб'єкт-суб'єктна взаємодія означає відмову від авторитарних методів на користь співпраці, партнерства та діалогу. Учень розглядається не як "активований об'єкт", а як рівноправний учасник освітньої зустрічі. Емпатійне слухання та фасилітація спрямовані на розвиток здатності відчувати емоційний стан іншого, проявляти щире співчуття, підтримувати пізнавальну активність без тиску. Персоналізоване навчання формує вміння будувати індивідуальні освітні траєкторії з урахуванням потреб, інтересів та ритму розвитку кожної дитини. Конструктивна вирішуваність конфліктів передбачає володіння техніками ненасильницького спілкування, медіації та продуктивної суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Висновки. Упровадження антропологічної моделі у ЗВО дозволяє змістити фокус із формальної "підготовки фахівця за спеціальністю" на цілісний розвиток особистості педагога. Такий підхід створює умови для формування зрілого, рефлексивного, психологічно стійкого вчителя, здатного до ефективної діалогічної взаємодії в умовах сучасних викликів, усвідомленого професійного саморозвитку та відповідального виконання своєї педагогічної місії. У результаті педагог постає не лише як носій професійних компетентностей, а як цілісна особистість, здатна створювати розвивальне й людиноцентричне освітнє середовище.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Особистісно орієнтований підхід у вихованні: антропологічний контекст. *Педагогіка і психологія*. 2019. № 2. С. 5–14.

2. Васянович Г. П. Педагогічна етика та антропологія: навч. посіб. Львів: Норма, 2010. 348 с.

3. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: монографія. К.: МАУП, 2000. 312 с.

4. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії: монографія. Черкаси: Вид-во. від. ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. 608 с.

5. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору: монографія. К.: Педагогічна думка, 2011. 520 с.

6. Педагогічна майстерність: підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, М. М. Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюна. 3-тє вид., допов. і перероб. К.: СПД Цокуров, 2008. 376 с.

7. Сисоєва С. О. Гуманізація вищої освіти: антропологічний вимір професійно-педагогічної підготовки. *Освітологічний дискурс*. 2021. № 1 (32). С. 18–31.

8. Сухомлинська О. В. Педагогічна антропологія як поняття і напрям досліджень у вітчизняній науці. *Шлях освіти*. 2017. № 4. С. 2–8.

9. Wulf C. Educational Anthropology: Philosophical and Historical Perspectives. New York: Springer, 2013. 190 p.